

Czakó Dóra

Liturgikus elemek Jeney Zoltán egyházzenejében¹

„Nem kapaszkodom a hagyományba, de mégis szeretnék élni vele”- ezt az állítást a fiatal Jeney Zoltán nyilatkozta Feuer Máriának az 1970-es években.² Az akkori bírálóinak szánta magyarázatát, akik azzal vádolták az Új Zenei Stúdió tagjait, hogy a hagyományt megtagadják, elvetik a szerzők. Az avantgarde művészetben jártas fiatal zeneszerző, állítását szinte minden alkotásában igazolta és tulajdonképpen ez az út vezette el legmonumentálisabb művéhez, a Halotti szertartáshoz is, amelyről már számos írás, előadás született. Mint ezekből kiderül a mű liturgikus váza a középkori pálos halotti szertartás szerkezete (XVI. cseventhovai kanuále)³, kiindulópontja a Dobszay László ösztönözte *Subvenite* gregorián rezponzórium. A mű földi és mennyei egysége nemcsak a gregoriánt juttatja eszünkbe, hanem nagy szerzők pl. Stravinskij munkásságát is, ötvözve Jeney, évtizedeken keresztül érlelt egyedi stílusával. Ez az egyéni formálás a kezdeti gregorián komponálási feladattal egy olyan láthatatlan, tudattalan, vagy ahogy Dalos Anna fogalmazott „az irányított véletlen eljárásával létrehozott” zeneművet alkotott meg, amelynek vizsgálata nem befejeződhet be, mindezek ellenére előadásom most mégsem erre a műre koncentrálok, hanem az új 2017-ben megszületett kantátára, az *Aus tiefer Not-ra*.

A Reformáció 500. évfordulójára komponált mű liturgikus elemeit vizsgálom. Mit is értünk valójában liturgikus alkotóelemek alatt? A liturgikus szerkezet megtartása kétségtelenül ehhez sorolható, amennyiben a szerző az istentiszteleti rend szerkezetét követi. A dallami és szövegi hagyomány mellett a használatiságot is vizsgálnunk kell, amelyek az időtartamot, a szöveg érthetőségét és egyfajta mérsékelt nehézséget feltételeznek az előadhatóság szempontjából.

A liturgikus szerkezetű művek, oratóriumok, kantáták, ha nem is templomi szertartásra íródtak, abban az esetben is magukban hordozzák a szent misztériumot.

„Az Egyház zenei hagyománya fölbecsülhetetlen értékű kincs. Minden más művészi kifejezőmód fölé emelkedik, leginkább azért mert a szent szövegeket kísérő dallam az ünnepélyes liturgiának szükséges és integrális része....A szent zene annál szentebb lesz, minél szorosabban kapcsolódik a liturgikus cselekményekhez: bensőségesebben fejezi ki az imádságot, növeli a lelkek egységét, gazdagítja és ünnepélyesebbé teszi a szent szertartásokat.”⁴ (II. vatikáni zsinat konstitúciója szent liturgiáról). Ahogy Kovács Sándor a Muzsika januári számában egyértelműen kijelenti, hogy Jeney kantátája nem templomi zene,⁵ ezzel

¹ Köszönettel tartozom Dr. Kamp Salamonnak, a Lutheránia Ének- és Zenekar, művészeti vezetőjének és karmesterének, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem professzorának, aki beavatott a mű keletkezéstörténetébe, valamint rendelkezésemre bocsátotta a liturgikus anyagokat.

² Feuer Mária: *50 muzsikás műhelyében* (Budapest: Zeneműkiadó, 1976), 31–35.

³ Dalos Anna: Talált tárgyak és zeneszerzés-történeti paradigmaváltás. Jeney Zoltán *Halotti szertartásának születése* (1987–2005)* in: *Magyar Egyházzene XX* (2012/2013), 391.

⁴ II. Vatikáni Zsinat konstitúciója a szent liturgiáról „Sacrosanctum Concilium” in: Balogh László, Bánhegyi Miksa, Béres György, Földvári Miklós, Kontreczky Csaba, Rihmer Zoltán, Stanco Attila, Tarnai Imre, Tardy László, Varga Valéria, Varga László: *Documenta Musicae Sacrae* (Vác: MALEZI, 2005), 99.

⁵ Kovács Sándor: Kantáta minden időkre. in: *Muzsika* (2018. január), online forrás: http://www.muzsikalendarium.hu/muzsika/index.php?area=article&id_article=4445

párhuzamosan tehetjük fel a kérdést: valójában milyen liturgiai létjogosultsága van és pontosan miért is fontosak a kantátában megjelenő liturgikus elemek, mi késztet arra egy zeneszerzőt, hogy bibliai szövegekkel foglalkozzon, egyáltalán létezik-e olyan művész, aki a szakralitást csupán arra használja fel, hogy jobban érvényesülhessen a világban. Úgy gondolom, hogy nem, ilyen nem létezik, szükséges az a természetfölötti, az az isteni sugallat, amely utat enged a szent művészetnek. Ilyen formában a zeneszerző tudatos vagy tudattalan magánajátosságot végez, vagyis liturgián kívüli imádságot ezen textúrák felhasználásával, amely liturgikussá válhat abban az esetben, ha az alkotás egészét, vagy részét az egyház tagjai a hivatalos liturgiákon használatba veszik. A szent szövegek zenei köntösbe öltöztetésének elsődleges funkciója ez a cél kellene, hogy legyen és megvalósulása maga az örökkévalóság! Ilyen módon érthetjük meg a Halotti szertartás irányított véletlen által való megszületését.

Tehát ha a vizsgált mű, az *Aus tiefer Not* elemzése során találunk olyan részleteket, amelyek használhatóak az istentiszteleteken ezt liturgikus elemként definiálhatjuk.

Az előbbi gondolatsorból egyértelmű a szent szövegek istentiszteleti jellege, az egyházzene hagyománya pedig bizonyos zenei alkotóelemek beépítésén keresztül nyilvánul meg, így azt is eszerint értelmezhetjük.

Jeney Zoltán 2016 nyarán kapta a felkérést és mindösszesen másfél év elteltével befejezte munkáját, amellyel egy újabb remekművet hozott létre, mindezt Kamp Salamon a Lutheránia ének- és zenekar Kossuth-díjas karnagyának, a Zeneakadémia professzorának ösztönzésére tette. Ahogy annak idején Dobszay László meglátott Jeneyben egy új katolikus hangot, majdnem 40 év elteltével ugyanúgy ismerte fel a lehetőséget Kamp Salamon a szerzőben, hogy a protestáns dallamvilág összhangjára rátaláljon, ezzel ünnepeelve meg a Reformáció Emlékévét. A mű beváltotta a hozzá fűzött reményeket és ugyanaz mondható el róla, mint amit a Lutheránia együtteseinek karnagya a Halotti Szertartásról írt: „a személyesség és az egyetemesség tökéletes egybeesése, harmóniája, melyben a legközvetlenebbül egyéni az, ami a legáltalánosabb egyetemességben megjelenik.”⁶

A karnagy mindvégig az alkotófolyamat segítője szerepet töltött be: a mai főistentiszteleti rendet, a Bach korabeli istentiszteleti rendet, a Bach kantáták felépítését, dallamokat és szövegeket is a szerző rendelkezésére bocsájtott.

Az ősbemutató 2017. december 19-én hangzott el a Zeneakadémia Nagytermében a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara és Énekkara közreműködésével, valamint Kamp Salamon vezényletével. A kortárs darab előtt a műsoron Johann Sebastian Bach No.38-as azonos című kantátája csendült fel, ezzel a műsort szerkesztők egyértelmű utalás tettek és párhuzamot vontak Bach és Jeney műve között.⁷

A Reformáció 500 emlékévként záróhangversenyének műsora:

- J. S. Bach–Kurtág György: Hét Bach-korál (átiratok zongorára, négy kézre)
Csalog Gábor, Kemenes András (zongora)
- Kurtág György: Bornemisza Péter mondásai, op. 7

⁶ Kamp Salamon: Jeney Zoltán köszöntése. in.: *Muzsika* (2018. március), 8–9.

⁷ Online forrás: <https://zeneakademia.hu/mindenprogram/2017-12-19-a-reformacio-500-emlekevk-zarokonzertje-3298>

<p>Tony Arnold (szoprán), Csalog Gábor (zongora)</p> <p>szünet</p> <ul style="list-style-type: none"> • S. Bach: „Aus tiefer Not schrei ich zu dir” – kantáta, BWV 38 • Jeney Zoltán: Aus tiefer Not – kantáta (ösbemutató) <p>Brassói-Jőrös Andrea (szoprán); Schöck Atala (alt); Megyesi Zoltán (tenor); Kovács István (basszus) Mácsai Pál (narrátor)</p> <p>A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara és Énekkara (karigazgató: Pad Zoltán)</p> <p>Vezényel: Kamp Salamon</p>

Míg Bach a Szentháromság ünnepe utáni 21. vasárnapra írta kantátáját, addig Jeney nem az egyházi év egy adott időpontjára, ünnepére fókuszált, sokkal tágabb keretet hagyott: *Cantata ad tempus omnes*, vagyis Kantáta minden időkre. Bach előadói apparátusára a következő jellemző: szoprán, alt, tenor, basszus szóló, négyszólamú kórus és az akkori barokk zenei együttes (két oboa, két hegedű, négy harsona, két hegedű, mélyhegedű, continuo) Jeney hasonlóan a barokk kantáta mesteréhez előadói struktúráját szólistákkal (mezzo, tenor, basszus szóló), vegyeskarral és a mai zenekari adottságokkal, vagyis szimfonikus zenekarral képzelte el kiegészítve azt csembalóval. A kantáta 17 tételből áll, amely három nagy részre tagolódik:

Prima parte	Seconda Parte	Terza Parte
No 1 Gesang zum Eingang	No 11 Predikt	No 13 Recitar cantando
No 2 Psalm 130 (Aus tiefer Not)	No 11a Lesung	No 14 Lied
No 3 Recitativo und Ariosos	No 11b Intermezzo 1	No 15 Aria
No 4 Psalm	No 11 c Intermezzo 2 Alleluia	No 16 Lesung der Epistel
No 5 Recitativo	No 11 d Intermezzo 3	No 17 Ricercare und Choral (Aus tiefer Not)
No 6 Choral	No 11e Intermezzo 4	
No 7 Alttestamentische Lesung	No 12 Musik, stille (nach Choral Herzliebster Jesu)	
No 8 Kyrie		
No 9a Lesung der Epistel		
No 9b Lesung des Evangeliums		
No 10 Choral		

Bach 38. kantátájával összehasonlítva Jeney kompozíciójának első része mind tételszámban, mind nagyvonalaiiban megegyezik a bachi kantáta struktúrájával, vagyis a keretes szerkezetet a zsoltár alapú korálok képezik, ezek közé ékelődnek a recitativok és áriák.

Bach BWV 38.	Jeney 1. rész
No 1 Korál- Aus tiefer Not schrei ich zu dir	No 1 Gesang zum Eingang (Orbán Ottó)- szóló
No 2 Recitativo- In Jesu Gnade wird allein	No 2 Psalm 130 Aus tiefer Not- korál
No 3 Aria- Ich höre mitten in den Leiden	No 3 Recitativo und Ariosos (Juhász Ferenc)
No 4 Recitativo- Ach! Daß mein Glaube noch so schwach	No 4 Psalm
No 5 Aria- Wenn meine Trübsal als mit Ketten	No 5 Recitativo
No 6 Korál- Ob bei uns ist der Sünden viel	No 6 Choral

Ez annál is inkább érdekesebb, mert a szerző az evangélikus főistentisztelet vázát egy ideig pontosan követi! Ezen az ábrán az *Evangelisches Gottesdienstbuch*⁸ főistentiszteletének sorrendjét mutatom be, összehasonlítva a kantáta szerkezetével:

Evangelisches Gottesdienstbuch	Jeney: Aus tiefer Not	Istentisztelet áttekintése
I. Eröffnung und anrufung	I. rész	I. Előkészület, bevezető rész
Glockengeläut		<i>Harangozás, [Bevonulás]</i>
Musik zum Eingang - (Votum zur Eröffnung)	No 1 Gesang zum Eingang	<i>Előjáték, gyülekezeti ének</i>
Gruss (Vorbereitungsgebet)		<i>Köszöntés</i>
Lied - (Psalm)	No 2 Psalm 130 No 3 Recitativo und Ariosos No 4 Psalm	<i>Bevezető zsoltár (Introitus)</i>
Ehre sei dem Vater		<i>Dicsőség az Atyának</i>
Herr, erbarme dich		<i>Krisztus imádása (Kyrie)</i>
Ehre sei Gott		<i>Dicsőítés (Gloria in excelsis)</i>
Tagesgebet		<i>A nap Imádsága (kollekta)</i>
	No 5 Recitativo	

⁸ Evangelisches Gottesdienstbuch: Agende für die Union Evangelischer Kirchen in der EKD (UEK) und für die Vereinigte Evangelisch-Lutherischen Kirche ... und Lieder“ (2018)

	No 6 Choral	
II. Verkündigung und Bekenntnis		II. Igei rész
(Alttestamentliche Lesung)	No 7 Alttestamentische Lesung	Igeolvasás (Ótestamentum) I.
	No 8 Kyrie	
(Gesang)		Ének
Epistel	No 9a Lesung der Epistel	Igeolvasás (levelek) II.
Halleluja - Gesang		Előjáték, Alleluja éneklése (graduálének)
Evangelium	No 9b Lesung des Evangeliums	Evangélium
Gesang	No 10 Choral	Evangélium utáni ének
Predigt	II. rész	Prédikáció
	No 11 Predikt	
	No 11a Lesung	
	No 11b Intermezzo 1	
	No 11 c Intermezzo 2 Alleluia	
	No 11 d Intermezzo 3 No 11e Intermezzo 4	
Lied/Musik/Stille	No 12 Musik, stille (nach Choral Herzliebster Jesu)	Ének / zene
Glaubensbekenntnis		Hitvallás (Credo)
Dankopfer - Lied/Musik		Hálaadás - ének / zene
Fürbittengebet		Általános könyörgő Imádság (oratio oecumenica)

Evangelisches Gottesdienstbuch
III. Abendmahl
<Dankopfer - Lied>
Vorbereitung
Lobgebet
Dreimalheilig
(Abendmahlsgebet I)

Jeney: Aus tiefer Not
III. rész
No 13 Recitar cantando
No 14 Lied
No 15 Aria
No 16 Lesung der Epistel

Istentisztelet áttekintése
III. Úrvacsorai rész
Úrvacsorai ének vagy énekvers
Az Úrvacsora előkészítése (Sursum corda)
Nagy hálaadó imádság (Praefatio)
Szent, szent, szent! (Sanctus)
A Szentlélek hívása (Epiklézis)

Einsetzungsworte	No 17 Ricercare und Choral (Aus tiefer Not)	<i>Szerzési igék</i>
(Christuslob)		<i>Emlékezzél meg, Urunk... (Anamnézis)</i>
(Abendmahlsgebet II)		<i>Ima</i>
Vaterunser		<i>Miatyánk</i>
Friedensgruss		<i>Az Úr békessége (Pax)</i>
Lamm Gottes		<i>Isten Báránya (Agnus Dei)</i>
Austeilung		<i>Krisztus testének és vérének vétele (Communio)</i>
Dankgebet		<i>Hálaadó imádság (Postcommunio)</i>
IV. Sendung und Segen		IV. Küldés, áldás
<Fürbittengebet>		<i>Ima az Úr közbenjárásáért</i>
<Vaterunser>		<i>Miatyánk</i>
(Lobpreis)		<i>Dicséret</i>
(Lied)	<i>Ének</i>	
(Sendungswort)	<i>Elbocsátás</i>	
(Liedstrophe)	<i>Záróének</i>	
Segen	<i>Áldás</i>	
Musik zum Ausgang	<i>Utójáték</i>	

A főistentiszteleti rendszer négy nagy egységet ölel fel: bevezető, igei, úrvacsorai és záró rész. Az első kettő szisztémáját követi Jeney, ezzel szemben az utolsó szakaszt szabadon kezeli a szerző. Feltűnő a koráltételek szisztematikus használata: a három nagy részt ezek az énekek választják el egymástól, ez az archaizálás a bachi kantáta típusokat idézi. A liturgiából indult ki a komponista, így joggal nevezhetjük a mű felépítését liturgikus komponensnek.

<i>Prima parte</i>	<i>Seconda Parte</i>	<i>Terza Parte</i>
No 1 Gesang zum Eingang	No 11 Predikt	No 13 Recitar cantando
No 2 Psalm 130 (Aus tiefer Not)	No 11a Lesung	No 14 Lied
No 3 Recitativo und Ariosos	No 11b Intermezzo 1	No 15 Aria
No 4 Psalm	No 11 c Intermezzo 2 Alleluia	No 16 Lesung der Epistel
No 5 Recitativo	No 11 d Intermezzo 3	No 17 Ricercare und Choral (Aus tiefer Not)

No 6 Choral	No 11e Intermezzo 4
	No 12 Musik, stille (nach Choral Herzliebster Jesu)
No 7 Alttestamentische Lesung	
No 8 Kyrie	
No 9a Lesung der Epistel	
No 9b Lesung des Evangeliums	
No 10 Choral	

Korál- tételek a kantátában

A továbbiakban a kantáta szövegeinek és az istentisztelet kapcsolódásának lehetőségét tanulmányozom. Elsőként a bachi kantáták textusát vettem alapul, amelyek a bibliai szövegeken, zsoltárokon túl kortárs szerzők költeményeit is tartalmazzák, mint például, Salomon Frank, Paul Eber, Kaspar Neumann- Kronológikusan végigtekintve Bach kantátáit megfigyelhetjük, hogy eleinte néhány évtizeddel hamarabb született munkákat használ fel a szerző, míg az idő előrehaladtával ténylegesen kortárs költemények kerültek be a kantátákba. Ismerve ezt, Jeney hasonlóképpen látott hozzá a szöveg szerkesztésének, a liturgikus szövegek mellett mai alkotásokat is felhasznált.

<i>tételek sorrendje</i>	<i>szöveg</i>	<i>szöveggönyv forrása</i>
<i>Prima parte</i>		
No 1 Gesang zum Eingang	Orbán Ottó: Dal a semmiről	kortárs költészet
No 2 Psalm 130 (Aus tiefer Not)	Luther Márton: Aus tiefer Not	liturgikus
No 3 Recitativo und Ariosos	Juhász Ferenc: Tékozló ország eposz 1954.	kortárs költészet
No 4 Psalm	13. zsoltár	liturgikus
No 5 Recitativo	Bornemissza Péter	régi magyar költészet
No 6 Choral	Martin Rutilius (1604) vagy Johann Major (1613)	liturgikus
No 7 Alttestamentische Lesung	Ez 22, 23-24, 27-28, 31)	liturgikus
No 8 Kyrie	liturgia	liturgikus
No 9a Lesung der Epistel	1Kor 13,1	liturgikus
No 9b Lesung des Evangeliums	Mt 24, 42-43	liturgikus
No 10 Choral	Johann Heermann	liturgikus

Seconda Parte		
No 11 Predikt		
No 11a Lesung	2Mózes 22, 20; Ex.22, 20	liturgikus
No 11b Intermezzo 1	Ezékiel 22, 23-24, 27-28, 31	liturgikus
No 11 c Intermezzo 2 Alleluia	1Kor 13, 1-13	liturgikus
No 11 d Intermezzo 3	?, Mt 25, 42-43	liturgikus
No 11e Intermezzo 4	Borbély Szilárd: Nincstelenek	kortárs költészet
No 12 Musik, stille (nach Choral Herzliebster Jesu)		
Terza Parte		
No 13 Recitar cantando	Esterházy Péter	kortárs költészet
No 14 Lied	Borbély Szilárd: A születés szekvenciája (Halotti pompa 2014)	kortárs költészet
No 15 Aria	Angelus Silesius: Cherubinischer Wandersmann, Kap 17, 111	Bach kortárs- költészet
No 16 Lesung der Epistel	1Kor 13,13	liturgikus
No 17 Ricercare und Choral (Aus tiefer Not)	Psalms 130 és Angelus Silesius	liturgikus+költészet

Liturgikus szövegek a műben

Az ábrán jól látszódik a liturgikus szöveg, a kortárs és a régi magyar költészet aránya. A liturgikus kategóriába soroltam Luther Aus tiefer Not himnuszát is, mivel ez a 130. zsoltár a De profundis clamavi ad te Domine német adaptálása. Ugyancsak ehhez a kategóriához soroltam a másik két korált is, mivel az evangélikusok alapvető énekrétegébe tartoznak. A liturgikus és kortárs szövegek 2/3-ad 1/3-ad arányúak a műben, mivel azonban Bach is hasonló felépítést alkalmazott, így az evangélikus egyházban liturgikus elemként határozhatjuk meg a szövegek könyv összetételét.

Érdekes szót ejtenünk a nyelviségről. Legnagyobb számban magyar nyelvű szövegeket találunk, amely a reformáció anyanyelvűségével megfeleltethető, ugyanakkor egyforma arányban jelennek meg a német és latin szövegeket, de találunk héber, és ha úgy értelmezzük görög szöveget is a Kyrie eleison-nal. Farkas Zoltán a mű bemutatása kapcsán a szövegek könyvet megfelelteti Luther álláspontjával, és idéz Luthertől. „Semmiképpen sem akarom a latin nyelvet teljesen mellőzni...Ha megtehetném, és ha a görög és héber nyelv oly közismert lenne számunkra, mint a latin...egyik vasárnapról a másikra mind a négy nyelvet, a németet, a latint, görögöt és hébert is kellene használnunk az istentiszteleten.” (Deutsche Messe, 1526). A szövegek könyv poliglottalitása tehát szintén liturgikus, protestáns alkotóelem.⁹

⁹ Farkas Zoltán: Tükör által világosan. Jeney Zoltán *Aus tiefer Not- Cantata ad tempus omnes* című művéről. in.: *Hét hárs*. Evangélikus folyóirat teológiáról, kultúráról, közösségről. XVI (2018/4), 24.

Aus tiefer Not	<i>nyelv</i>	Aus tiefer Not	<i>nyelv</i>	Aus tiefer Not	<i>nyelv</i>
Prima parte		Seconda Parte		Terza Parte	
No 1 Gesang zum Eingang	<i>magyar</i>	No 11 Predikt		No 13 Recitar cantando	<i>magyar</i>
No 2 Psalm 130 (Aus tiefer Not)	<i>német</i>	No 11a Lesung	<i>héber</i>	No 14 Lied	<i>magyar</i>
No 3 Recitativo und Ariosos	<i>magyar</i>	No 11b Intermezzo 1	<i>magyar</i>	No 15 Aria	<i>német</i>
No 4 Psalm	<i>latin</i>	No 11 c Intermezzo 2 Alleluia	<i>magyar</i>	No 16 Lesung der Epistel	<i>latin</i>
No 5 Recitativo	<i>magyar</i>	No 11 d Intermezzo 3	<i>német, magyar</i>	No 17 Ricercare und Choral (Aus tiefer Not)	<i>latin és német</i>
No 6 Choral	<i>német</i>	No 11e Intermezzo 4	<i>magyar</i>		
		No 12 Musik, stille (nach Choral Herzliebster Jesu)			
No 7 Alttestamentische Lesung	<i>héber</i>				
No 8 Kyrie	<i>latin-görög</i>				
No 9a Lesung der Epistel	<i>latin</i>				
No 9b Lesung des Evangeliums	<i>latin</i>				
No 10 Choral	<i>német</i>				

A szöveg nyelve

A kantáta mondanivalója tiszta, világos, ezzel egyidejűleg működik a bibliai szövegolvasás megfoghatatlansága: vagyis, hogy minden egyes olvasás, zenehallgatás után újabb gondolatok, újabb szignifikációk foglalkoztatják a befogadót. Orbán Ottó a Dal a semmiről című költeménye vezeti be a művet és ezzel megadja az alaphangot, amely a sötét kilátástalan jövőt vizionálja. Olyan mintha a létezés telében élnénk. Az *Aus tiefer Not* kiáltása reményt ad, Isten létét erősíti meg, majd egy újabb jajveszék után következik a mű mélypontja Isten tagadása, Non est Deus. Az első rész korálja visszaadja hitünket és ezzel kezdetét veszi az elbukott lélek folytonos küzdelme, könyörgése Istenhez, aki újból és újból megerősíti szeretet alapú közösségét. Ez a remény ad erőt, hogy minden szenvedést, keresztet, kínt elviseljünk, és ezáltal elnyerjük fő célunkat, az üdvösséget. Angelus Silesius szavai zárják a darabot: „Ha nincs

kereszt és szenvedés, Öröm se lesz a részem: Hiszen keresztnek érdemén, Lettél dicső egészen: Ki nem visel kint, szenvedést. Hiába vágyik üdvedért.”¹⁰

Ebbe a mondanivalóba illeszkednek bele a liturgikus korálok öt ponton is, fájdalmas, kilátástalan hangvétellel. A No.2-es tétel Luther *Aus tiefer Not* koráljára épül, dallama végigkíséri a tételt. Az istentiszteleti bevezető első részt lezáró korál, az *Ach Gott und Herr* összes akkordja a bachi harmóniákat transzponálva hozza (kis szekund-tiszta kvartig), ez megváltoztatja az eredeti dallamot és így válnak keservessé Bach akkordjai.

No 6 Choral: Ach Gott und Herr

JENEY Zoltán

Ach Gott und Herr, wie groß und schwer sind mein be - gang - ne

Sün - den! Da ist nie - mand, der hel - fen kann, in die - ser Welt zu

fin - den.

attacca

Ach Gott und Herr

BWV 48

Johann Sebastian Bach

Ach Gott und Herr, wie groß und schwer sind mein be - gang - ne

Sün - den! Da ist nie - mand, der hel - fen kann, in die -ser Welt zu

fin - den.

A Máté-passióból ismert *Herzliebster Jesu*, amely az első részt zárja, szintén ezzel a módszerrel készült. Egyedülálló ez a tétel, mert pontosan megszólal benne a bachi korál: üveghangokon egy negyed eltolással a kvartett szólaltatja meg, amíg a kórus Jeney dallamát énekli.

¹⁰ A teljes szöveggönyv elérhető: *Hét hárs*. Evangélikus folyóirat teológiáról, kultúráról, közösségről. XVI (2018/4) 26-32.o.

Mindkét ének (*Herzliebster Jesu, Ach Gott und Herr*) hamarabb született, mint a kantáta, ezt a fajta régebbi darabok beépítését a Halotti szertartásnál is megfigyelhettük. Az *Ach Gott und Herr*, Reinhard Oehlschlagel MusikTexte című kortárs zenei folyóirat alapító-főszerkesztőjének, a *Herzliebster Jesu* pedig Vékony Ildikó cimbalomművész halálára született. A 2. rész lezárásaképpen ugyancsak ezt játssza a zenekar elhangolva, sordinókkal. A darab végén ismét megszólal a címadó korál dallama, de előtte a 3.b tétel Máté-passió zenéjét hallhatjuk a latin *De profundis* szöveggel a basszus morajló passacagliara épülve.

Még két koráldallamot dolgozott át Jeney (*Herzliebster Jesu, Ach Gott und Herr* mellett) az *Auf meinen lieben Gott*-ot, amelyet Kurtág 90. születésnapjára írt, és a Máté-passió *Herlich tut mich verlangen* dallamát. Ezt a négy művet ciklusba rendezte melynek a következő címet adta: Korálénekek Bach nyomán (2016).

A korálok zenei anyagának felhasználását, azok szerkezeti megtartását, deklamálását szintén liturgikus alkotóelemként értelmezhetjük.

„Az énekes szólisták ősi zsidó dallamokat utánoznak, vagy gregorián-módra érzelemmentesek, fegyelmezettek, szinte közömbösek, s hagyják érvényesülni a szöveget”- állítja Kovács Sándor.¹¹ Azonban zsidó illetve gregorián dallamokat nem tartalmaz a mű, ezzel szemben a Halotti szertartás számos gregorián dallamot használ fel. Például a *Subvenite* responzórium cantus firmusa hangszerkíséréssel szólal meg, de az *Absolve Domine* antifóna contraalt énekszólama is végigköveti az eredeti középkori dallamot.

Még számos érdekességet ki lehetne emelni a műből, mint például a narrátor Mácsai Pál szerepe, vagy egyéb zenei különlegesség a No.15. Angelus Silesius szövegére komponált mahleri áthallás- mindezek azonban nem játszanak szerepet a liturgikus nézőpontból.

Ellenben egy fő mozzanatról nem ejtettem szót és ez a használatiság. A kantáta megszólaltatásához profi zenészek szükségesek, így a mai templomi zenei együttesek nagy hányada nem képes integrálni a liturgiába. Mindamelllett, ha a két elhangolt Bach korált (*Ach Gott und Herr, Herzliebster Jesu*) kiemeljük, azok kiválóan alkalmasak a liturgia ünnepélyessé tételére. A kantáta 16. tételéből a *Nunc autem manent* tenor szólójának dallamából azóta egy motetta is született, amelyet Kamp Salamonnak dedikált Jeney Zoltán. Ennek ősbemutatója 2018. szeptember 29-én hangzott fel Magdeburgban, a Magdeburgi magyar napok keretében (előadó: Krum Enikő szoprán, Surján Péter, Surján Katalin hegedű, Krähling Dániel brácsa, Pintér Balázs cselló, Lutheránia Énekkar, vezényelt Kamp Salamon), ezt képzetesebb együttesek szintén a liturgia részévé tehetik.

¹¹ Kovács, Kantáta minden időkre, i.m.

Kamp Salamonnak

Nunc autem manent

per coro misto o quattro voci vocali e orchestra d'archi o quartetto d'archi

JENEY Zoltán

Intonation

Ten. solo

Nunc au - tem ma - nent, fi - des, spes, ca - ri - tas.
tri - a - haec; ma - jor au - tem ho - rum est ca - ri - tas.

Ricercare

$\text{♩} = 52$ *legatissimo* *mp*

S. *mp* Nunc au - - - tem
A. *mp* Nunc au - tem ma -
T. *mp* Nunc au - - - tem ma - nent,
B. *mp* Nunc au - tem ma - nent,
VI. I. *poco* *p* *simile*
VI. II. *poco* *p* *simile*
Vla. *poco* *p* *simile*
Vlc. *poco* *p* *simile*

A szerző általában nem amatőr együttesek számára komponál, de van három olyan viszonylag egyszerűbb communió tétele, amelyeket a képzett egyházi kórusok képesek megszólaltatni és áldozáskor előadni a szentmiséken: *Beatus servus*, *Responzorium*, *Gustate et videte*.

Összegzésként elmondható, hogy Jeney Zoltán felhasználja a liturgikus elemeket egyházi műveiben, még ha nem is a liturgiákra szánja azokat. A szerkezeteket, szövegeket, zenei dallamokat beépíti muzsikájába: ily módon hozta létre a Halotti szertartáshoz hasonló kiváló mesterművét az *Aus tiefer Not*-ot is, amelyről Kamp Salamon így írt Jeney 75. születésnapján: „Az örökkévalóságnak készült remekmű, amely a tökéletességre való törekvés izzásában született...Kinyilatkoztatás. Rend és rendszer. Csupa világosság.”¹²

¹² Kamp, Jeney Zoltán köszöntése, i.m., 9.